

A Kamenyec-Podolszkij-i deportálásokról

VISSZHANG - L. évfolyam 42. szám, 2006. október 20.

Hegelnek minden bizonnyal igaza van: minden dolog önmaga történetével azonos. De mikor kezdődött a Kamenyec-Podolszkij-i tömegmészárlás története? Nyilvánvalóan nem 1941 nyarán, hanem már hosszú évtizedekkel korábban. Már a XIX. század utolsó harmadában a magyar antiszemita az országot előzőnlő galíciai (korabeli gúnyos szóhasználat: gácsországi) pajeszos, kaftános, ortodox zsidók tíz- és százazeiről fantáziáltak. A vérvadás Istóczy Győző és képviselő társa, Ónody Géza már az 1870-1880-as években követelte a zsidó bevándorlás korlátozását, az idegen zsidók eltávolítását. A Bartha Miklós Társaságba tömörült fiatal értelmiségiek Kárpátalját csak mint "Kazárországot" emlegették, ahol a szegény magyar, román, ruszin parasztokat a zsidó kereskedők, földbérlők, kocsmárosok becsapják, elnyomják, kizsákmányolják. Az ellenforradalmi rendszer propagandistái 1919-től azt harsogták, hogy az őszirózsás, polgári demokratikus forradalmat és a Tanácsköztársaságot nem a régóta Magyarországon megtelepedett zsidók gyermekei, hanem a XIX. század végén az oroszországi pogromok elől hozzánk menekült, gyökértelen zsidók ivadéka szervezték, irányították. Hiába írta meg már jó nyolcvan éve a Központi Statisztikai Hivatal hajdani, nagy tekintélyű és megrögzöten antiszemita, egyébként akadémikus elnöke, Kovács Alajos, hogy a XIX. század utolsó harmadában nem volt nagyarányú zsidó bevándorlás Magyarországra. Varga László a magyar történettudomány sajnós kevesek által olvasott folyóiratában csaknem másfél évtizede összefoglalta mindazt, amit a magyarországi zsidó bevándorlásról tudni érdemes.¹ Mindhiába: a szép hazánkat az 1880-1890-es években előzőnlő galíciai zsidó menekültekről szóló mítosz kiirthatatlannak tűnik.

Majsai Tamás ([ÉS, 2006/35.](#)) tömör, szenvedélyes hangú cikkben emlékezett meg az 1941-es Kamenyec-Podolszkij-i deportálásokról. Érthetetlen módon azt állította, hogy: "Történelmi munkákból sem megismerhető", hogy egész falvak zsidó lakosságát fogdosták össze és deportálták embertelen körülmények között. Azóta sikerült a szerzővel tisztáznom, hogy arra gondolt: a középiskolai történelemtankönyvek többségéből nem derül ki, hogy a magyar holokauszt nem 1944-ben, hanem 1941-ben kezdődött. Talán kevésbé ismert tény, hogy az európai holokauszt történetének első olyan tömeggyilkossága volt a Kamenyec-Podolszkij-i, ahol több mint tízezer, legyünk pontosak, kb. 23 000 zsidót öltek meg. Ennek a tömeggyilkosságnak a történetét az elmúlt két évtizedben a történetírás feldolgozta. R. L. Braham monumentális, kétkötetes magyar holokauszt-történetében külön alfejezetet szentelt ennek a vérengzésnek.² Nagyon jól emlékszem, hogy amikor jó húsz évvel ezelőtt megjelent Majsai Tamás református teológus, történész tanulmánya és szövegközlése³, édesapám milyen örömmel fogadta akkor még zsenge ifjú kollégája színre lépését.⁴ Ormos Mária a nagyhatalmú mediavezér, Kozma Miklós (1939-1941-ben Kárpátalja kormányzó biztosa) életrajzában tisztázta, hogy - ellentétben a szakirodalom régebbi álláspontjával - igenis volt kormánydöntés Kárpátalja "zsidótlanításáról". Csak éppen az inkriminált kormánydöntésről egy szó sem olvasható a hivatalos jegyzőkönyvekben.⁵

Természetesen az, hogy a történészek mit írnak egy adott témáról, nem sokat jelent. Az elmúlt években megjelent tankönyvek meglehetősen következetes módon nem vesznek tudomást arról, hogy a magyar zsidók lemészárlása nem 1944-ben, hanem már 1941-ben, Kamenyec-Podolszkijnál kezdődött. Meg sem említi ezt a deportálást Bihari Péter, ifj. Lator László és még több más tankönyvíró.⁶ A Salamon Konrád-féle tankönyv régebben legalább megemlítette: "1941-ben az immár megnagyobbodott Magyarország területéről 20 ezer zsidót deportáltak galíciai hadműveleti területekre, ahol többségük elpusztult".⁷ Hozzá lehetett volna tenni, hogy a deportálást a magyar csendőrség hajtotta végre, a határról pedig a honvédség szállította a zsidókat tovább, a tömeggyilkosságokat pedig a németek és ukrán cinkosaik hajtották végre.

Salamon passzív szerkezetű mondatából nehéz a gyilkosok állampolgárságára még csak következtetni is. A deportáltak elpusztulásának okát is csak találgathatják, ha akarják a nebulók: hadműveleti területen oly sok veszély fenyegeti az ember fiát, hát még ha zsidó is... Salamon Konrád új, kifejezetten Magyarország történetét feldolgozó tankönyvében szintén nem említi már a Kamenyec-Podolszkij-i deportálásokat.⁸ Régi tankönyvének új kiadásában "Magyarországon élő, de nem magyar honos" zsidók 1941-es deportálásáról ír.⁹

Gergely Jenő is készpénznek veszi a deportálást elrendelők hivatalos indoklását, amikor arról ír, hogy a nem magyar állampolgárságú zsidókat deportálták 1941 nyarán, és a tömeggyilkosságok hírére Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter leállította a további deportálásokat.¹⁰ Színmagyar állampolgárságú zsidókat is elvittek, a fő cél Kárpátalja zsidótlanítása volt, a magyar belügyminiszter pedig a parlamentben azt állította, hogy azért nem folytatják a deportálásokat, mert a németek nem hajlandók több zsidót átvenni. A legfrissebb szakirodalom nem kellő ismeretéről árulkodik Romsics Ignác leírása is: a történelmi tényekkel ellentétben azt állítja, hogy a második világháború első éveiben a környező államokban zajló pogromok, zsidóüldözések elől százezer zsidó menekült Magyarországra és közülük mintegy 18 ezer főt "viszszatoncoltak Galíciába", ahol többségük "elpusztult".¹¹ A második világháború idején Magyarországra menekült zsidók számát legfeljebb 15-20 ezerre becsülhetjük. Ismételjük: 1941-ben Kárpátaljáról egész járások valamennyi zsidó lakosát deportálták a magyar hatóságok. Romsics megfogalmazását úgy is lehetne érteni, hogy kifejezetten a galíciai menekült zsidókat toloncolták "viszsa". Végül pedig: nem egyszerűen "elpusztultak" ezek a szerencsétlenek, hanem lemészárolták őket.

Majsai most, az ÉS-ben a korabeli magyar hadvezetés és a politikai elit antiszemitizmusának, a Szovjetunió elleni hadba lépésünk kínálta helyzet kihasználása vágyának tulajdonítja az 1941-es deportálásokat. Ebben természetesen igaza van, de úgy vélem, az antiszemita magyar politikusokat és katonákat felbátoríthatta, cselekvésre ösztönözhetette a horvát, román és német hatóságok politikája is.

A. Sajti Enikő már két évtizede feltárta, hogy Budapestre már 1941 tavaszán, kora nyarán egymás után érkeztek jelentések arról, hogy az 1941 áprilisában megalakult horvát usztasa bábállam területén ezrével, tízezzel gyilkolják a szerbeket.¹² Szeptemberig legkevesebb kétszázezer szerbet végeztek ki, pontosabban gyilkoltak meg Horvátországban, jelentette a magyar Belügyminisztérium Bárdossy László miniszterelnöknek.¹³ Július elejéig a magyar hatóságok a visszafoglalt délvidéki területekről, német adatok szerint legalább harmincezer szerbet deportáltak a megszállt Szerbiába. A német hatóságok erőteljes tiltakozásával mit sem törődve, a magyar belügyi és katonai hatóságok egészen augusztusig folytatták ezt az "etnikai tisztogatást", párhuzamosan Kárpátalja "zsidótlanításával". A náci Birodalomhoz csatolt bánáti területekről 1941 augusztusában néhány nap alatt a megszállt szerb területekre deportáltak a zsidókat, több ezer embert.¹⁴ A román hatóságok már a Szovjetunió megtámadása (1941. június 22.) előtt, állítólag a német hadvezetés kérésére, a felvonult német és román hadsereg "operációs zónáiból" megkezdték a zsidók összegyűjtését és eltávolítását. Dr. Fülöp Pál, a bukaresti magyar követség sajtóelőadója, minden bizonnyal a romániai zsidó körökből származó információi alapján jelentette, hogy a román hatóságok: "Kit ahol és ahogyan megtaláltak, vitték a gyűjtőhelyre, nem engedvén sem napokat, sem órákat, de még perceket sem arra, hogy esetleg átöltözzék, vagy valamit magához vegyen." Fülöp információi szerint körülbelül ötvenezer zsidót szedtek össze és vittek internálótáborokba.¹⁵ Diplomáciai forrásokkal tudjuk bizonyítani, hogy a magyar politikai és katonai vezetés arról is tudott, hogy 1941 nyarán-őszén a szovjetektől visszafoglalt Bukovinában és Besszarábiában a román hatóságok kb. százezer embert gyilkoltak meg.

Majsai idézi Bárdossy László miniszterelnök és Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter képviselőházi felszólalását, amelyből világosan kiderül, hogy a németek igen határozott tiltakozására kellett a magyar hatóságoknak a további deportálásokat abbahagyniuk. A kőrösmezői deportálások által leginkább érintett területek német katonai hatóságai nem csak tiltakoztak: kifejezetten elősegítették a magyar zsidók "haza"-térését. Mindenféle hamis és valódi iratot elfogadtak, sőt maguk adtak hivatalos igazolást arról, hogy egész zsidó csoportok az ő engedélyükkel térnek vissza Magyarországra. Berliini követünk, a szélsőségesen

antiszemita Sztójay Döme hiába tiltakozott a német Külügyminisztériumban, a német katonai hatóságok még teherautókat is a Magyarországra igyekvő zsidók rendelkezésére bocsátottak. Az illetékes német külügyi tisztviselő "elvi kifogását" hangoztatta Sztójay előtt, és megkérdezte: miért nem csinálnak a magyarok gettókat, ahol "a végleges rendezésig" össze lehetne a zsidókat gyűjteni?¹⁶ Ezt az ötletet majd 1944-ben, a Sztójay Döme vezette bábkormány hatóságai valósítják meg.

Karsai László

- 1 Varga László: Zsidó bevándorlás Magyarországon, Századok, 1992/1. 59-79.
- 2 Braham, R. L. A népiirtás politikája. A Holocaust Magyarországon, Belvárosi Könyvkiadó, Bp., 1997, 197-206.
- 3 Majsai Tamás: A kőrösmezei zsidódeportálás 1941-ben. In: Ráday-gyűjtemény Évkönyve, 1986.
- 4 Fejes Judit Amerikában élő magyar történész az 1994-es budapesti nemzetközi holokauszt-konferencián tartott előadásában új szempontok alapján elemezte az 1941-es kárpátaljai deportálásokkal kapcsolatos dokumentumokat: Fejes Judit: On the History of Mass Deportation From Carpatho-Ruthenia in 1941. In: R. L. Braham-Pók Attila eds.: The Holocaust in Hungary. Fifty Years Later, Columbia University Press, 1997, pp. 305-328.
- 5 Ormos Mária: Egy magyar médiavevő: Kozma Miklós (PolgArt, Budapest, 2000, 753-767.)
- 6 Bihari Péter: A 20. század története fiataloknak 1917-2000. (Holnap K., Bp., 2003.); ifj. Lator László: Történelem IV. (Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2005.); Száray Miklós-Kaposi József: Történelem IV. (Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2005.)
- 7 Salamon Konrád: Történelem IV. a középiskolák számára (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994, 149.)
- 8 Salamon Konrád: Magyar történelem 1914-1990. (Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004.)
- 9 Salamon: Történelem IV., 2004, 141.
- 10 Pölöskei Ferenc-Gergely Jenő-Izsák Lajos szerk.: Magyarország története 1918-1990. (Korona K., Bp. é. n. 252.) Gergely szó szerint "nem magyar honos, bizonytalan állampolgárságú izraelita lakosokat" ír.
- 11 Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században (Osiris, Bp., 1999, 257.)
- 12 A. Sajti Enikő: Délvidék 1941-1944. A magyar kormányok délszláv-politikája, 1987.
- 13 Országos Levéltár (OL)-K63-67-9-5399/1941.
- 14 OL-K64-27/a-672/1941.
- 15 OL-K63-27-1-5327/1941.
- 16 OL-K83-149-1941.